

МІЖНАРОДНІ МЕХАНІЗМИ СТВОРЕННЯ І ЗАКРІПЛЕННЯ НОРМАТИВНИХ АКТІВ З ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ ВІЛ/СНІДУ ТА КОНТРОЛЮ ЗА ЇХ ДОТРИМАННЯМ

Національна академія медичних наук України, м. Київ

Мета. Дослідити медико-соціальні, історичні аспекти та законодавчі підвалини міжнародних всесвітніх, регіональних нормативних документів з прав людини у контексті ВІЛ-інфекції/СНІДу, джерела їх виникнення, механізми та організації, що є відповідальними за їх створення та контроль за їх дотриманням та місце України у цьому процесі.

Матеріали і методи. Вивчалися різноманітні нормативні документи з прав людини. Застосовано історичний, правовий, бібліосемантичний, системного аналізу, логічний методи.

Результати. Встановлено, що у світі існують дві основні системи міжнародної юридичної бази боротьби з ВІЛ/СНІДом – універсальна (загальносвітова) та регіональні. Серед регіональних геополітичних найбільш дієвою системою захисту прав людини у контексті ВІЛ/СНІДу у світі є європейська. З урахуванням європейський спрямованості розвитку і географічне розташування, Україна орієнтується на європейські стандарти прав людини у контексті ВІЛ/СНІДу.

Висновки. Для успішної глобальної протидії епідемії ВІЛ/СНІДу потрібне узгоджене всесвітнє законодавство.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: права людини, нормативно-правові акти, епідемія ВІЛ/СНІДу, міжнародна співпраця.

Ефективність зусиль проти епідемії ВІЛ/СНІДу неможлива без узгодженої міжнародної юридичної бази.

Мета: дослідити медико-соціальні, історичні аспекти та законодавчі підвалини міжнародних всесвітніх, регіональних нормативних документів з прав людини, джерела їх виникнення та організації, що є відповідальними за їх створення, імплементацію та контроль за дотриманням міжнародно-правових стандартів з прав людини у контексті ВІЛ-інфекції/СНІДу, та місце України у цьому процесі.

Методи: історичний, правовий, бібліосемантичний, системного аналізу, логічний.

Результати дослідження та їх обговорення. Серед найважливіших всесвітніх документів з прав людини є Міжнародний білль про права людини (Міжнародна хартія прав людини), складовою якого є Загальна декларація прав людини 1948 р. На її основі Комісія ООН з прав людини у 1966 р. опрацювала обов'язкові угоди для держав, які їх ратифікували: Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права. У них узгоджено зміст прав, а також умови, за яких держави можуть відмовитися від надання цих прав або їх обмежувати. Україна є учасником цих дого-

ворів. Є й інші всесвітні дотичні до проблеми ВІЛ/СНІДу документи: 1 група. Захисні: Конвенція щодо статусу біженців 1951 р. та Протокол до неї 1967 р., Конвенція про права дитини 1989 р., Конвенція про права корінних народів 1989 р. та ін. 2 група. Деталізуючі: Конвенція проти катувань 1984 р., Конвенція про запобігання злочинів геноциду і покарання за нього 1948 р., Конвенція про право на організацію і ведення колективних договорів 1949 р. та ін. 3 група. Протидискримінаційні: Конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 р., Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти 1960 р., Конвенція щодо дискримінації в галузі праці і занять 1961 р.

Велику роль відіграють і регіональні документи з прав людини у сфері ВІЛ/СНІДу. Особливого значення після вступу України до Ради Європи набувають: Заключний Акт Наради з безпеки і співробітництва в Європі 1975 р., Підсумковий документ Віденської зустрічі держав-учасниць НБСЕ 1989 р., Паризька хартія для нової Європи 1990 р., документи Копенгагенської наради Конференції з людського виміру НБСЕ 1990 р., Московської наради Конференції з людського виміру НБСЕ 1991 р., Гельсінської наради глав держав-учасниць НБСЕ "Виклик часу перемін" 1992 р., Будапештської наради НБСЕ "На шляху до справжнього партнерства в нову епоху" 1994 р.

Основну підготовку всесвітніх правових документів з прав людини здійснюють відповідні уні-

версальні (унесвітні) і регіональні органи. До універсальних організацій із прав людини включені ті, яких долучено до відповідного універсального міжнародного договору про права людини (Комітет із прав людини, Комітет із прав дитини й ін.). Універсальні органи з прав людини розподіляються на квасісудові (несудові) та конвенційні. До перших належать органи, що визначають наявність зловживання правом (Комітет з прав людини). До других – Комітет із прав дитини (відповідно до Конвенції про права дитини), Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок, (Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок), Комітет з ліквідації расової дискримінації (Конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації) тощо. Конвенційні органи втілюють контроль за виконанням договорів у системі правозахисних механізмів на міжнародному, регіональному та національному рівнях.

В 1946 р. створено Комісію ООН з прав людини, в обов'язки якої входила підготовка Міжнародного билля про права людини, задекларовані Статутом ООН. Першим таким документом стала Загальна декларація прав людини. На зміну Комісії із прав людини в 2006 р. засновано Раду ООН з прав людини (РПЛ) у складі 47 африканських, азійських, східно- і західноєвропейських, латиноамериканських та Карибських держав-членів. У рамках цього рішення у 2006 р. 60-а сесія Генеральної асамблеї ООН ухвалила резолюцію 60/251, яка містить положення стосовно їх мандату і складу.

Регіональні органи створено для адаптації універсальних стандартів й урахування локальних запитів щодо ВІЛ/СНІДу. У світі існують дві регіональні організації, які мають у своєму розпорядженні постійні установи, покликані захищати права людини в контексті ВІЛ/СНІДу. Перша: Європейська Рада (РЄ) більше відома як Рада міністрів із законодавчою функцією. Законодавство має наступні форми: настанови, директиви, рішення, рекомендації та думки [13].

З прийняттям Боготської хартії 1948 р. було створено Організацію американських держав (ОАД) з 35 держав Американського континенту. Це друга найбільш розвинена регіональна організація. Її розгалужена мережа спрямована на захист прав людини. Основними органами ОАД є Міжамериканська Комісія та Міжамериканський Суд з прав людини функції яких запозичені з Європейської моделі [5;14]. Її становлення починалася з пропозиції Болівара 1822 р., доктрини Монро, першого конгресу американських держав 1826 р. і виробленого на ньому договору про вічний союз і конфедерацію. Згодом на 1-й Міжнародній американській конференції створюється Міжнародний союз американських республік (Панамериканський союз). Оцінка його

ефективності має суперечності, оскільки він володіє особливостями в порівнянні з іншими регіональними системами захисту прав людини [2;6;9]. Перша – нормативна основа з трьох документів (Статут ОАД, Американська декларація прав і обов'язків людини і Міжамериканська конвенція з прав людини). Друга – будь-яка особа або законно визнана неурядова організація мають право подання скарг про порушення прав людини щодо ВІЛ/СНІДу [5;8].

Зростаючі процеси глобалізації, в т. ч. і в мусульманському праві, взаємодія між ісламськими та європейськими правовими традиціями стає більш інтенсивною при збільшенні ролі ісламського права у сфері ВІЛ/СНІДу. Іслам є третьою релігією після християнства і буддизму за кількістю віруючих. Мусульманське право не поділяється на цивільне, карне і релігійне бо вони тісно пов'язані між собою. Першим фундаментальним документом із прав людини стала Загальна Ісламська декларація 1980 р. заснована на Корані і Сунні й присвячена пророкові Мухамеду і його Посланню. Друга Ісламська Декларація 1981 р. (в ознаменування 15-го століття ісламської ери) по суті є редакцією попередньої і прийнята за ініціативою Ісламської Ради Європи. Драмою є те, що права людини безкарно зневажаються в ряді країн світу, в тому числі і в ісламських. Явні порушення пробуджують соціальну свідомість у все більшого загалу людей світу [3]. У 1994 р. на 102-й сесії Рада ЛАД після тривалого обговорення схвалено Арабську хартію прав людини, після набрання якою чинності передбачено створення регіональної системи прав людини, яка містить деякі засади європейської, міжамериканської чи африканської [17]. Хартію після схвалення оприлюднено у Росії того ж року [15] і перевидано згодом, що засвідчує інтерес до цієї проблеми громадян інших країн [1]. У процесі опрацювання та прийняття Арабської хартії прав людини в рамках ЛАД виявилися сильний вплив ісламського фактора і чотири обставини, які заслуговують на виняткову увагу. 1. Загальні проблеми міжарабського регіонального розвитку і зміцнення суверенітету та безпеки є пріоритетними над питаннями демократії та захисту прав людини в арабських країнах [16]. 2. Пасивність ЛАД, тому що ініціативи щодо створення регіонального механізму захисту прав людини і здійснення міжарабського співробітництва надходили від представників Союзу арабських адвокатів та ООН. 3. Ісламський підхід до прав людини перешкоджає укладенню чи співпраці арабських держав у міжнародних угодах щодо розробки і впровадження міжарабських регіональних механізмів захисту і контролю прав людини. Цього дотримується ряд країн Перської затоки. 4. Двозначність політики окремих дер-

жав-членів ЛАД щодо укладення міжарабської угоди з прав людини і обраний ними шлях спротиву прийняття хартії.

Одним з найбільш серйозних недоліків з точки зору прав людини у контексті протидії епідемії ВІЛ/СНІДу Арабської хартії є те, що в ній не встановлюються зобов'язання держав-учасниць щодо прийняття відповідних законодавчих або інших заходів. Підтвердженням є те, що тільки нещодавно влада ОАЕ офіційно визнала факт існування в країні ВІЛ-інфекції. Мусульманська модель судової системи характерна ще тим, що разом із державними судами діють суди шаріату й вищі мусульманські суди, які не мають процедури оскарження їх рішень [7].

Питання захисту прав людини у сфері ВІЛ/СНІДу оперативніше вирішуються на Африканському континенті. У Статуті Організації африканської єдності (ОАЄ) проголошувалося завдання міжнародного співробітництва з реалізації Загальної декларації прав людини. Низкою повноважень наділені органи ОАЄ: Асамблея глав держав і урядів, Рада міністрів закордонних справ, Генеральний секретаріат та Комісія з посередництва, примирення й арбітражу. У 1961 р. на Африканській конференції з норм права утворено Африканську комісію з прав людини. У 1981 р. прийнята Африканська хартія прав людини і народів (чинна з 1986 р.) у яку обрано високопоставлених урядовців.

Регіональні інституційні механізми захисту прав людини не лише суттєво доповнюють універсальну систему захисту прав людини стосовно ВІЛ/СНІДу, а й дають можливість заповнити її прогалини, врахувати особливості регіонів, просувають далі загального рівня права і свободи.

Задля досягнення міжнародно-правових стандартів прав людини, гармонізації законодавства в Україні із світовим у 1991 р. прийнято закон «Про дію міжнародних договорів на території України» [10]. У 2004 р. на зміну попереднього закону набув чинності закон «Про міжнародні договори України», яким скасовано й інші документи, зміст яких був ним узагальнений [11;12]. Україна активно долучається до провідних структур ЄС і світу. Свою присутність в Україні ОБСЄ означила 24 листопада 1994 р. 13 липня 1999 р. ОБСЄ та уряд України ухвалили Меморандум про взаєморозуміння [18].

Висновки

1. Для глобальної протидії епідемії ВІЛ/СНІДу потрібне узгоджене всесвітнє законодавство.

2. Існують дві основні системи міжнародної юридичної бази боротьби з ВІЛ/СНІДом – універсальна (загальносвітова) та регіональні, серед яких найбільш дієвою є європейська.

3. Європейський напрям розвитку і географічне розташування орієнтує Україну на європейські стандарти прав людини у контексті ВІЛ/СНІДу.

Список літератури

1. Абашидзе А. Х. Арабская хартия прав человека / А. Х. Абашидзе, Ибрагим Ахмед Абдалла // Правоведение. – 2000. – № 1. – С. 196–200 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://law.edu.ru/article/article.asp?articleID=158512>. – Название с экрана.
2. Африканська хартія прав людини та народів [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.concourt.am/hr/rus/inter/6_4.htm. – Назва з екрану.
3. Всеобщая Исламская Декларация прав человека 1981 [Електронний ресурс] – Режим доступа : http://constituanta.blogspot.com/2011/02/1981_26.html. – Название с экрана.
4. Европейская система защиты прав человека [Електронний ресурс] – Режим доступа : <http://www.hrea.org/ru/learn/guides/europe.html>. – Назва з екрану.
5. Карташкин В. А. Права человека в международном и внутригосударственном праве : учебн. / В. А. Карташкин. – М. : ИГиП РАН, 1995. – 135 с.
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004. – Назва з екрану.
7. Конституційні основи організації судової влади [Електронний ресурс] – Режим доступа: <http://textbooks.net.ua/content/view/3333/20/>. – Назва з екрану.
8. Лукьянцев Г. Е. Европейские стандарты в области прав человека : Теория и практика функционирования Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод : учебн. / Г. Е. Лукьянцев. – М. : Звенья, 2000. – 280 с.
9. Міжамериканська конвенція про права людини [Електронний ресурс] – Режим доступа : <http://law7.ru/base64/part6/d64ru6132.htm>. – Назва з екрану.
10. Про дію міжнародних договорів на території України : Закон України від 10 грудня 1991 р. № 1953-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 10. – С. 137.
11. Про міжнародні договори України : Закон України від 22 грудня 1993 року № 3767-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 10. – С. 45).
12. Про порядок введення в дію Закону України «Про міжнародні договори України» : Постанова Верховної Ради України від 22 грудня 1993 року № 3768-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 10. – С. 46.
13. Служити Європі: пер. з англ. – К. : К.І.С., 2000. – 40 с.

14. Федянин В. Ю. Латиноамериканский опыт (Проблемы Латинской Америки и международное право) : учебн. / В. Ю. Федянин. – М. : Междунар. отношения, 1998. – 151 с.
15. Шестаков Л. Н. // Вести МГУ. – 1997. – 198. – (Серия «Право»).
16. Boutros Ghali The League of Arab States / Boutros Ghali // Dimensions of human rights / Karel Vasak. – Westport : Greenwood Press, 1982. – Vol. 1. – P. 575.
17. Council of the League of Arab States, Arab Charter on Human Rights, September 15, 1994, reprinted in 18 Hum. Rts. L.J. 151 (1997) [Electronic resource]. – Access mode : <http://www1.umn.edu/humanrts/instreet/arabcharter.html>. – Title from the screen.
18. Survey of OSCE Field Operations. P. 25-27: [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.osce.org>. – Title from the screen.

МЕЖДУНАРОДНЫЕ МЕХАНИЗМЫ СОЗДАНИЯ И ЗАКРЕПЛЕНИЯ НОРМАТИВНЫХ АКТОВ ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА В СФЕРЕ ВИЧ/СПИДА И КОНТРОЛЯ ИХ СОБЛЮДЕНИЯ

А.В. Якобчук

Национальная академия медицинских наук Украины, г. Киев

Цель: исследовать медико-социальные, исторические аспекты и законодательную основу международных всемирных, региональных нормативных документов по правам человека, источники их возникновения, механизмы и организации, ответственные за их создание, имплементацию и контроль за соблюдением международно-правовых стандартов по правам человека в контексте ВИЧ-инфекции/СПИДа, и место Украины в этом процессе.

Материалы и методы. Изучались различные нормативные документы по правам человека. Применялся исторический, правовой, библиосемантический, системного анализа, логический методы.

Результаты. Установлено, что в мире существуют две основные системы международной юридической базы борьбы с ВИЧ/СПИДом – универсальная (всемирная) и региональные. Среди региональных геополитических наиболее действенной системой защиты прав человека в контексте ВИЧ/СПИДа в мире является европейская. С учетом европейской направленности развития и географическое расположение, Украина ориентируется на европейские стандарты прав человека в контексте ВИЧ/СПИДа.

Выводы. Для успешного глобального противодействия эпидемии ВИЧ/СПИДа нужно согласованное всемирное законодательство.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: права человека, нормативно-правовые акты, эпидемия ВИЧ/СПИДа, международное сотрудничество.

INTERNATIONAL MECHANISMS OF CREATING AND SUSTAINING REGULATIONS UNDER HUMAN RIGHTS IN THE HIV/AIDS SPHERE AND CONTROL OVER THEIR OBSERVANCE

A.V. Yakobchuk

National Academy of Medical Sciences of Ukraine, Kyiv

Purpose: to investigate the medical and social, historical aspects and legal foundations of international global and regional standard documents under human rights, they arise, mechanisms and organizations that are responsible for their creation, implementation and control over observance international legal standards on human rights in context of HIV / AIDS and Ukraine's place in this process.

Materials and methods. Various standard documents under human rights were studied. It is applied historical, legal, bibliosemantyc, system analysis, logical methods.

Results. It is established that in the world there are two basic systems of the international legal framework to combat against HIV/AIDS - universal (worldwide) and regional. Among regional geopolitical most effective system of human rights protection in the context of HIV/AIDS in the world are European. Taking into account orientation to the European development and geographical location, in the context of HIV/AIDS Ukraine focuses on European human rights standards.

Conclusions. For successful global response to HIV/AIDS epidemic need coordinated universal law.

KEY WORDS: human rights, regulations, HIV/AIDS epidemic, international cooperation.

Рукопис надійшов у редакцію 08.10.2014 року

Відомості про автора

Якобчук Анатолій Володимирович – старший науковий співробітник лікувально-організаційного управління Національної академії медичних наук України; тел. служб. (044) 486-24-02.